

Toshpo‘latov Temur Mo‘minjonovich

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika

universiteti Ingliz tili o‘qituvchisi

E-mail: temurtashpulatov92@gmail.com

Tel: +998977592727

UDK 581.5 (575.19)

**INGLIZ TILI DARSLARIDA TALABALARNING GRAMMATIK
KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY
ASOSLARI**

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tili darslarida talabalar grammatik kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari tahlil qilinadi. Unda grammatik kompetensiyaning mazmuni, uning kommunikativ kompetensiya tarkibidagi o‘rni hamda talabalarda nutqiy malaka va ko‘nikmalarni shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, grammatika o‘qitishning zamonaviy yondashuvlari, nazariy qarashlari va pedagogik metodlari haqida fikr yuritilib, o‘quv jarayonida samaradorlikni oshirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar keltiriladi. Maqola ingliz tili ta‘limida grammatik kompetensiyani rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslarini chuqur anglash va uni amaliyotga tadbiiq etishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Ingliz tili, grammatika, grammatik kompetensiya, nazariy asoslar, til o‘qitish metodikasi, kommunikativ kompetensiya, ta‘lim samaradorligi, talabalar nutqi.

Ташпулатов Темур Муминжонович

Преподаватель английского языка, Ташкентский государственный

педагогический университет имени Низоми

E-mail: temurtashpulatov92@gmail.com

Тел: +998977592727

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ГРАММАТИЧЕСКОЙ
КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО АНГЛИЙСКОМУ
ЯЗЫКУ**

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические основы развития грамматической компетенции студентов на занятиях по английскому языку. Рассматривается сущность грамматической компетенции, её место в структуре коммуникативной компетенции, а также значение в формировании речевых умений и навыков студентов. Кроме того, освещаются современные подходы к преподаванию грамматики, теоретические взгляды и педагогические методы, направленные на повышение эффективности учебного процесса. Статья служит важным источником для глубокого понимания научно-теоретических основ развития грамматической компетенции в обучении английскому языку и её практического применения.

Ключевые слова: английский язык, грамматика, грамматическая компетенция, теоретические основы, методика преподавания языка, коммуникативная компетенция, эффективность обучения, речь студентов.

Tashpulatov Temur Muminjonovich

English teacher, Tashkent State Pedagogical University named after Nizomi

E-mail: temurtashpulatov92@gmail.com

Phone: +998977592727

THEORETICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING STUDENTS' GRAMMATICAL COMPETENCE IN ENGLISH LANGUAGE CLASSES

Abstract. This article analyzes the theoretical foundations of developing students' grammatical competence in English language classes. It examines the essence of grammatical competence, its role within communicative competence, and its importance in shaping students' speech skills and abilities. In addition, the paper discusses modern approaches to teaching grammar, theoretical perspectives, and pedagogical methods aimed at increasing the effectiveness of the learning process. The article serves as an important source for a deeper understanding of the scientific and theoretical foundations of grammatical competence development in English language teaching and its practical application.

Keywords: English language, grammar, grammatical competence, theoretical foundations, language teaching methodology, communicative competence, learning effectiveness, students' speech.

Kirish.

Hozirgi globallashuv davrida ingliz tili dunyo miqyosida xalqaro muloqot vositasi sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Xalqaro munosabatlar, ilm-fan, texnologiya va ta'lim sohalarida ingliz tilini mukammal o'zlashtirish har bir talabanning kasbiy va shaxsiy rivojida muhim omil hisoblanadi. Ingliz tilini samarali o'qitishda esa grammatik kompetensiyaning shakllanishi alohida o'rin tutadi. Chunki grammatika nafaqat tilning tuzilishi, balki uning mazmunan to'g'ri va mantiqiy qo'llanishini ta'minlaydigan asosiy vositadir.

Til o'rgatish metodikasida grammatik kompetensiyani rivojlantirishga oid turli nazariy qarashlar, yondashuvlar va metodlar mavjud bo'lib, ularning barchasi talabanning kommunikativ malakasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shunday ekan, ingliz tili darslarida grammatik kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirish masalasi bugungi kunda dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida ko'rilmogda.

Adabiyotlar tahlili.

Tilni tizim sifatida ko'rib chiqsak, grammatika uning eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Nutqning grammatik tomonini o'rgatish zamonaviy sharoitda ingliz tilini o'qitish metodikasining muhim muammosi bo'lib ko'rinadi. Shakllangan grammatik ko'nikmalar nutq faoliyatining barcha to'rt turida grammatik vositalardan foydalanishda xatolardan qochishga yordam beradi.

Eng umumiy shaklda grammatik kompetensiya N.Xomskiy tomonidan cheksiz miqdordagi to'g'ri gaplarni yaratishga imkon beradigan cheklangan miqdordagi grammatik qoidalarni nazariy va amaliy bilish deb ta'riflangan. N.D.Galskovaning fikriga ko'ra, ingliz tilini o'rganish kontekstida grammatik kompetensiya – bu o'quvchilarning to'g'ri jumlar qurish, ularni tushunish, grammatik xatolarni kuzatish, to'g'ri va noto'g'ri til shakllari haqida xulosa chiqarish uchun zarur va yetarli bo'lgan nazariy bilim va til ko'nikmalari

yig'indisidir [6]. V.G.Gak yodlangan namunalarni mexanik takrorlashdan farqli o'laroq, grammatik kompetensiya ma'lum bir ma'noni tushunish va ifodalash, uni ma'lum til qoidalariga muvofiq tuzilgan iboralar va gaplar shaklida rasmiylashtirish imkonini beradi, deb hisoblaydi [5].

Tadqiqot metodologiyasi.

Ingliz tili darslarida talabalarning grammatik kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslarini yoritib berishga bag'ishlangan mazkur maqolada ilmiy tadqiqotning pedagogika sohasida qo'llaniladigan analogik tahlil, analiz, sintez kabi usullaridan keng foydalanilgan.

Tahlillar va natijalar.

Grammatik kompetensiyaning o'rgatish mazmunini talabalarning ingliz tilini bilish sifati va darajasiga erishish uchun zarur va yetarli hajmdagi grammatik bilim, ko'nikma va malakalar yig'indisi, o'quvchilarning madaniyatlararo o'zaro munosabatda muvaffaqiyatli ishtirok etishini ta'minlash sifatida belgilash mumkin.

G.V.Rogovanning fikricha, grammatik kompetensiyaning o'qitish mazmuni bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga, shuningdek, tildan muloqot vositasi sifatida foydalanish qobiliyatini ta'minlovchi kompetensiyalarni rivojlantirishga va o'quvchilarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirishga yo'naltirilishi kerak [4].

Grammatik kompetensiyaning o'qitish mazmuni ta'lim darajasi va tilni bilish darajasiga bog'liq, shuning uchun uni umumlashtirish mumkin emas va har bir ta'lim darajasi uchun alohida ko'rib chiqilishi kerak. Oliy ta'lim bosqichida talabalar allaqachon ingliz tili ko'nikmalarini yaxshi bilishlari, o'rganilgan morfologik shakllar va sintaktik tuzilmalarni og'zaki va yozma nutqda bilishlari va ulardan foydalanishlari kerak. Nutqda har xil kommunikativ tipdagi gaplar (hikoya, so'roq, buyruq), kam uchraydigan va keng tarqalgan sodda gaplar, shu jumladan, ma'lum bir tartibda ergashuvchi bir nechta gaplar qo'llanadi, deb taxmin qilinadi [3].

Grammatik kompetensiyani o'qitishga yondashuvlar o'qitishning didaktik, uslubiy va o'ziga xos tamoyillarini hisobga olgan holda quriladi, ular orasida quyidagilar ajralib turadi:

- materialni tanlash va qayta ishlashga kommunikativ yondashuv tamoyili;
- grammatik hodisani muayyan kommunikativ vaziyatda ko'rib chiqadigan va nutq mashqlarida keyingi ishlov berishni o'z ichiga olgan vaziyatlilik tamoyili;
- faqat til tizimidagi o'rnini emas, balki gapdagi muayyan grammatik hodisaning funksiyalarini ko'rsatadigan funkcionallik tamoyili;
- tillararo va til ichidagi aralashuvni hisobga olish tamoyili;
- grammatikani o'qitishga differensial yondashuv tamoyili;
- materialni o'zlashtirishning kognitiv jarayonlarini hisobga olish tamoyili [2].

Grammatik kompetensiyani o'qitishga yondashuvni tanlash bir qator sabablarga bog'liq bo'lib, ular orasida asosiy o'qitish usuli, talabalarning psixologik xususiyatlari va qobiliyat darajasi, til kompetensiyasi darajasi, kursning maqsadlari, grammatik materialning xususiyatlari va o'rganish shartlari kabilar muhim hisoblanadi. Ingliz tilini o'qitish metodikasida grammatik kompetensiyani o'rgatishning ikkita asosiy yondashuvini ajratib ko'rsatish odatiy holdir, ular talabalarning analitik tafakkurini jalb qilish darajasiga ko'ra farqlanadi: yashirin va aniq.

Ta'limni modernizatsiya qilishning zamonaviy tendensiyasi ingliz tilining grammatik jihatini o'rgatishga kamroq e'tibor qaratmoqda. Biroq, grammatikani o'quv jarayonidan chiqarib tashlash mantiqsiz ko'rinadi, chunki grammatik savodxonlik asosan tilni bilish darajasini belgilaydi [6].

Grammatik ko'nikma va malakalarsiz grammatik kompetensiyani shakllantirish mumkin emas. Grammatik mahorat nutq qobiliyatini shakllantirish jarayoniga mos keladigan turli kommunikativ vaziyatlarga kiritilishi kerak, grammatik ko'nikmalar esa kommunikativ darajani hisobga olgan holda grammatik shaklni tanlash va ishlatish imkonini beradi. Grammatik kompetensiyani o'rgatish talabalar tomonidan faol va passiv grammatik minimumlarni o'zlashtirishni o'z ichiga oladi, ularni tanlash o'qituvchi tomonidan

muayyan talabalar guruhining xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Grammatik kompetensiyani o'rgatishda to'g'ri tanlangan yondashuv bilan mashg'ulot mazmunini muvaffaqiyatli o'zlashtirish mumkin [5].

Xulosa.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, nazariy tushunchalarni talabalarga nafaqat darslik doirasida, balki hayotiy vaziyatlar bilan uyg'unlashtirib yetkazilsa, grammatika o'qitish jarayonining samaradorligi ortadi. Masalan, talabalar bilan turli mavzularda suhbatlar tashkil etish, yozma topshiriqlarni amaliy muloqot shakliga moslashtirish yoki multimedia vositalaridan foydalangan holda darslar tashkil etish grammatika ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Bundan tashqari, yozma va og'zaki nutqdagi grammatik xatolarni tahlil qilish orqali talabalarni mustaqil ilmiy-tadqiqot ishlariga yo'naltirish, o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Ta'lim jarayonida grammatik kompetensiyani shakllantirish samaradorligi bevosita o'qituvchining metodik mahoratiga, darsni tashkil etish shakliga, talabalarning ta'lim jarayonidagi faolligiga bog'liq. Bundan tashqari, ingliz tilini o'qitishda grammatik kompetensiyani shakllantirish jarayonini psixologik va pedagogik omillardan ajratib bo'lmaydi. Talabalarning ishtiyoqini, dars jarayoniga qiziqishini oshirish, grammatik mashqlarni ijodiy yondashish asosida tashkil etish samaradorlikni oshiradi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 10.12.2012-yildagi PQ-1875-sonli qarori.
2. Murphy R. English grammar in use: a self-study reference and practice book for intermediate learners of English. – China: Golden Cup Printing Co. Ltd, 2012. – 399 p.
3. Азимов Э. Г. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания иностранных языков). – СПб.: Златоуст, 1999. – 362 с.

4. Алиева Т. Формы контроля при проверке грамматической компетенции у студентов языковых вузов (на примере французского языка) // Язык и деятельность. Научные чтения: сборник статей по итогам VIII международной конференции. – Москва. 2023. – 455 с.
5. Гак В. Г. Языковые преобразования. – Москва: Школа «Языки русской культуры», 1998. – 768 с.
6. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учебное пособие. – Москва: Издательский центр «Академия», 2009. – 336 с.